افغانستان اسلامي جمهوريت
چاپيريال ساتنې ملي اداره

مقالې ـموضوع:- دـ افغانستانـ پهـلويو ښارونو کې د هوا د
ککړيدلو عوامل او د هغوي حل لارې

Ketabton.com

ترتيب کوونکي:- رنځپوه عرفان پټان کاموي
د ننګرهار د طب پوهنځي د پنځم کال محصل
0782292067

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړې برخه: چاپیریال پیژندانه

چاپیریال تعریف:- ټولو هغو خارجي فکټرونو ته(د ژوندیو او غیر ژوندیو موجوداتو په شمول) چې د انسان په ګرد چاپیره کې موجود دي، استعمالیږي. د نوي مفکورې مطابق چاپیریال نه یوازي اوبو، هوا او خاورې ته چې زمونږ ګردچاپیره موجود دي ویل کیږي بلکی د کومو اقتصادي او اجتماعی شرایطو لاندې چې مونږ ژوند کوو هم په برکې نیسي. یا په بل عبارت دژوندکولومحیطیاهرهغه‌څه‌چې‌موږیې‌احاطه‌کړي‌یووله‌چا پیریال‌څخه‌عبارت‌دي.

د مځکې طبعي چاپېریال د (ایکوسیسټم) په نامه یادیږي، چې ټول انسانان، نباتات، غرونه، واورې، فضا، ډبرې، سمندرونه، دریابونه او د هغوې طبعي منابع لکه اوبه، بریښنا، اور، هوا، اقلیم او داسې نور پکښې شامل دي. الله (ج) ایکوسیسټم داسې جوړ کړئ دئ، چې په دې سیسټم کې ټول موجودات یو له بل سره په مستقیم یاغیر مستقیمډول تړاو لري او د هر یوه کمښت یا ډېرښت پر دا نورو مثبت یا منفي تاثیر کوي

چاپیریال ډولونه:- د تشریح له نظره چاپیریال په درې ډوله دي:

فزیکي چاپیریال: اوبه، هوا، خاوره، کور جوړول،-۱ کثافت، تشعشعاو نور

بیولوژیکي چاپیریال: نباتي او حیواني ژوندي مجودات-۲ لکه بکتریا، ویروسونه، حشرات، موږکان او حیوانات

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اجتماعي چاپيريال: رواج، کلتور، عادات، وظيفه، مذهب او نور

دوهمه برخه: نارمل هوا جوړښت او پېژاندانه

د انسان شاوخوا چاپيريال هوا احاطه کړي دی او د ټولو ژونديو موجوداتو ژوند پري ولاړ دي. هوا عضويت ته اکسجن انتقالوي او ژوند بخښونکي دنده اجرا کوي، ددي ترڅنګ د هوا نوري دندي عبارت دي له: د عضويت يخ ساتل، د نباتاتو لپاره د اکسجن برابرول، د ځانګړو حسونو لکه بوي او غږ د انتقال وظيفه هم لري.

د يو انسان لپاره د هوا اړتيا ۱۰-۲۰ متره مکعبپه ورځ کې اټکل شوي.

هوا ترکيب composition of air :-

هوا د ګازاتو يو ميخانيکي مخلوط دي چې ترکيب يې په لاندي ډول دي:

نايتروجن 78 فيصده، اکسجن 20.93 فيصده، کاربن ډاي اکسايد 0.03 فيصده، اوبو بخارات 0.06 فيصده.

همداراز د هوا په ترکيب کې يو شمير نور ګازات لکه ارګون،xenon ، کريپتون، نيون، هيليوم او په لږه اندازه امونيا او نور معلق مواد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه:- افغانستان په لویو ښارونو کې د هوا د ککړیدلو عوامل او د هغوي حل لارې:-

د هوا ککړتیا Air pollution څه ته وایي؟

د هوا د نارمل ترکیب په بیلانس کې د تغیر راتلل او دغه ترکیب ته د خارج څخه د ځینو موادو اضعافه کیدلو ته د هوا ککړتیا وایي.

د هوا د ککړتیا عوامل په لویو ښارونو کې:-

۱-ډیر ګردجن او خامه سرکونه:- د افغانستان د چاپېریال ساتنې ملي اداري NEPA یوه ارزونه ښيي چې د پلازمېنې کابل ۴۰٪ سلنه هوا د خامه سړکونو، لارو کوڅو او د لویو موټرنو د خامه سرایونو ګردونه ککړوي، ۱۰٪ سلنه نقلیه وسایط، ۱۲٪ سلنه د خښتو بټۍ او۳۰٪ سلنه د کورنیو او تجارتي ساحو فعالیتونه.

۲-صعنتي فابریکي او د هغوي waste مواد:- فابریکې هم زیات مقدار الوده کوونکي مواد اتموسفیر ته خارجوي لکه هایدروجن فلوراید، هایدرو کلوریک اسید Hcl، عضوي هلایډونه، کاربن مونو اکساید، کاربن داي اکساید، اوزون، هایدروجن سلفاید او نور تولیدوي او پدي شکل د هوا د ککړتیا سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-په کورونو، فابريکو او ميلمستونو کې د سون توکو لکه لرګيو، سکرو، تيلو له سوځولو له امله ګرد، So2 او نايتروجن اکسايد منځته راځي او د هوا د ککړتيا لامل کيږي.

۴-۸ – د ونو پريکول، د شنه سيمی کميدل او د زراعت له منځه تګ

۵ – د موټرو دغير معياری تيلو نه کار اخيستنهاو د موټرو، نقليه وسايطو د توقو حد نه زياتوالي مثلا د بي بي سي يوې څيړنې له مخي صرف په کابل ښار کې د 500-800 زرو په شاوخوا کې نقليه وسايط شته پداسي حال کې چې کابل صرف د ديرش زرو نقليه وساطو ظرفيت لري. چې همدغه د نقليه وسايطو زياتوالي د کابل ښار د 36 فيصده د هوا د ککړتيا سبب شوي. بل مثال د جلال اباد د ښار دي چې د انعکاس تلويزون د يو راپور پر اساس د جلال اباد ښار د هوا د ککړتيا ستر سبب دريکشو زياتوالی او د ښاريانو له خوا له ډيزلي بريښنا څخه استفاده کول ښايي. همداسي د کليد ګروپ د يو راپور په اساس په هرات ښار کې د 151 زرو نه ډير راجستر شوي نقليه وسايط شته دا چې نور به څومره غير راجستر ګرځي دا نو معلومه نده.

۶ – په ډيريو وختونو کی د بريښنا د نه موجوديت له امله د جنريترونو نه ګټه اخيستنه.

۷-نفوسو زياتوالي:- د افغانستان په لويو ښارونو لکه کابل، هرات، مزار شريف، جلال اباد او کندهار د نفوسو شمير ورځ په ورځ د زياتيدو په حال کې دي. او دغه د نفوسو زياتوالي ددي سبب شوي ترڅو شنې ساحي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځه ولاړې شي او کور جوړول Housing د زیاتوالي سبب وګرځي. کابل کی د نفوسو شمیرپه ډیره کمه سیمه کی ډیر زیات دی، چی دغه تراکم د نفوس ددی باعث ګرځیدلی چی د کابل غرونه، غونډی او شنی ساحه په مسکونهسیمو تبدیلی شی.

۸- د افغانستان لویو ښارونو کې د منظم کانالایزیسون نشتوالي

۹-Miscellanous علتونهلکه اورلګیدنه،کثافاتو سوځول، pesticide spraying، بادونو په وسیله د لوګیو او ککړو ګازاتو انتقال

۱۰-له طبیعي زېرمو څخه ناجایزه، نا معقوله، غیر فني او غیر قانوني ګټه اخیستل

۱۱-د هیواد روانه اوږده او بې مفهومه جګړه، چي د ګڼو معنوي او مالي زیانونو د رامنځته کېدو پرڅنګ د ژوند چاپېریال د تخریب اساسي سبب ګرځېدلې ده.

۱۲-له کلیوالو سیمو څخه د خلګو مهاجرت او په ښاري سیمو کي د نفوسو ډېرښت او تراکم.

۱۳-د وګړو ناغیړی. د خپلو کورونو خځلی او نور ګند په خلاسه ساحه کی غورځول.

۱۴-په ازاده فضا کې تش او ډکې بولي(urination and defication) کول

۱۵-ناامني، بیکاري، جنګونه او انفجارونه

۱۶- د ټولنې په سطحه د سواد، ښوونې او روزني د کچي کموالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوا الوده کوونکي ذرات:-

د سلو څخه زيات ذرات موجود دي چې د هوا د الوده ګی سبب کيږي چې مهم يې په لاندي ډول دي:

Co، Co2، هايدروجن سلفايد، سلفر دای اکسايد، سلفر ترای اکسايد، نايتروجن اکسايد، فلورين مرکبات، عضوي مرکبات لکه(هايدروکاربنونه، الديهايدونه، کيتونونه او عضوی اسيدونه)، اوسپنه، زينک، ارسينيک،راديواکتيف مواد، اوزون، asbestose، benzene, mercurey, beryllium, fluoride, lead

د هوا د ککړتيا مخنيوي او د هغوي حل لارې:-

د هوا د ککړتيا مخنيوی په دوه ډوله کېدای سي، چي يو ئې په طبيعي شکل د ککړيدو مخنيوی دئ او بل ئې په غير طبيعي شکل دئ.

١-د هوا الوده ګې د ځينو خودبخوده يا طبيعي تصفيه کوونکو ميکاميزمونويه واسطه کنترولېږي لکه sun light، wind، باران، plant life او نور

الف:wind:- ددي عمل پواسطه د هوا ناپاک ذرات جارو او منحل کيږي او نه پريښودلکيږي چې سره يوځاي شي.

ب: sunlight:- د لمر وړانګي د هوا د ککړو ذراتو او بکترياګانو د له منځه وړلو سبب کيږي.

ج: Rain:- باران اکثره د ککړو ګازاتو او معلقوذراتو د وينځلو سبب کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: plant life:- شنه نباتات کاربن دای اکساید مصرفوی او اکسجن تولیدوي چې په نوموړي طریقه د هوا د الوده ګي مخنیوي کیږي.

۲-د هوا د کنټرول لپاره له هغه طریقو ګټه اخیستل کوم چې WHO د الوده ګې د کنټرول‌او مخنیوي لپاره پیشنهاد کړي او عبارت دي له:

الف:Containment:- په هوا کې زهرجنو موادو خپریدو مخنیوي ته ویل کیږي.

ب: Replacement:- د نوو تخنیکي طریقو د عملي کولو په اساس د هوا د الوده ګۍ مخنیوي دي لکه د لرګیو او سکرو پرځاي د برق او ګازو نه کار اخیستل.

ج: Dilution:- دا د چاپیریال خودبخوده تصفیه کولو عملیه ده لکه د شنو بوټو او نباتاتو زیاتوالي همدارنګه د فابریکو او کورونو ترمنځ green belt جوړول.

د: Legislation:- د هوا د الوده ګي د کنټرول لپاره ځیني لایحو او قوانینو وضع کول

۳- هوا تعقیم کول Disinfection of air:- پدي وروستیو کې د هوا تعقیم ته زیاته توجو اوختي ده. هغه میتودونه چې هوا د تعقیم لپاره استعمالیږي عبارت دي له:

الف:Mechanical Ventilation:- د هوا د الوده ګیو او د بکتریاوو تعداد په هوا کې کموي

ب: Ultraviolet Radiation:- دا طریقه خاصو ځایونو کې لکه تیاترونو او انتاني وارډونو کې استعمالیږي.

ج:Chemical mist

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: Dust control

۴-د خښتو بټۍ او د کچو پخولو کُرېٍ باید د ښاري او استوګني له سیمو څخه لیري جوړي سي؛ ترڅو مضره دودونو او لوګي ئې و ښاري سیمو ته ونه رسیږي

۵-په کار دا ده، چي د هیواد په سرحدونو کي د واریدېدونکو تیلو او ګازو د کیفیت د کنترول له پاره مجهز لابراتوارونه جوړ کړل سي او هلته هیواد او اولس ته متهعد مسلکي کسان پر کار پکښي وګمارل سي؛ تر څو بې کیفیته تېل او ګاز هیواد ته وارد نه کړل سي.

۶-د فوسیلی موادو په سوځیدو کې کموالي

۷-د زړو ماشین الاتو او نقلیه وسایطو مخنیوي

۸-د شنو بوټو او نیالګیو کرل او د ځنګلونو ساتلو ته ئې توجه کول او د قطع کولو او قاچاق مخنیوی ئې کول.

۹-نفوسو د تراکُم او ډېروالي تر یوه حده مخنیوی وشي.

۱۰-د صنعتي فعالېتونو له پاره د ښار او د استوګني له سیمو څخه لیري د مناسبو ځایونو ټاکل

۱۱-د نقلیه وسایطو او موټر سایکلونو او ریکشو پرځاي د بایسکلونو څخه ګټه اخیستل لکه د چینایانو په شان

۱۲- هغوعراده جاتو چلول محدودول، چي اساسي ترمیم ته اړتیا لري او تر ترمیم او جوړښت وروسته د بیا استفادې اجازه ورکول.

۱۳-د ښاروالۍ لخوا د ښار په ټولو ساحو کې د کثافت دانو نصبول

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- په لویو ښارونو کې د عامه تشنابونو او لیټرینونو جوړول ترڅو خلک په ازاده هوا کې له رفع حاجت څخه مخنیوي وشي.

۱۵- خلکو ته د هوا د ککړیدو د مخنیوي په موخه عامه پوهاوي ورکول

۱۶-لرګیو، سکرو او د نفتو د استعمالولو پر ځای له هغي انرژۍ څخه و استفادې کولو ته زمینه مساعدول، چي د تجدید وړ وي لکه لمریزه، بادي، بایوګاز او آبي انرژۍ.

۱۷-د لویو ساختمانونو، روغتونونو، پوهنتونو، ښونځیو، هوټلونو او د دولتي او غیر دولتي ادارو مسؤلین باید د خپلو مرکزي حرارتي دستګاوو د فني نیمګړتیاوو او مشکلاتو په لیري کولو مجبور کړل سي؛ ترڅو له مناسبو محروقاتو څخه استفاده وکړي

۱۸-وخت پر وخت د تیلو پمپونو تېل په لابراتوارونو کي معاینه کړي ترڅو د بې کیفیتهتیلو د خرڅولو مخه ونیول سي؛ دا ځکه چي په موټرونو کي د بې کیفیته تیلو مصرف د زیاتو لوګیو او دودونو د تولید عامل ګرځي.

۱۹-کچه سرکونه او کوڅی باید ټولی پخی کړای شی.

۲۰–- د افغانستان د ټولواوسنیو ښارونو سیمه پراخه کړی شی او هغه خلک چی په غیر پلانی سیمو کی پراته دی ور انتقال شی

۲۱. – په کابل کی باید په هر کور، کوڅه، د سرکونو غاړو او ګلدانونو او همدارنګه په شنو ساحو کی نیالګی ولګولی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Effects of air pollution د هوا د ككړتيا اغيزې:-

د افغانستان په لويو ښارونو هره ورځ په زرهاوو نفر د ككړي هوا له لاسه اغيزمن كيږي او خپله نارمل روغتيا د لاسه وركوي. په افغانستان كې د ترهګريزو بريدونه وروسته د مرګونو دوهم غټ علتونه هغه الوده او ككړه هوا ده. د هوا ككړتيا په لاندي دوو طريقو روغتيا متره کوي ص:

1. روغتيايې اړخ Health aspect:- روغتيايې اغيزې په دوه ډوله دي:
   - A. انى اغيزې: انى تاثيرات يې په تنفسي سيستم كې منځته راځي لكه Acute bronchitis او pneumonia يا سينه بغل.
   - B. وروستنۍ اغيزې: عبارت دي له: د سږو سرطان، Emphysema، chronic bronchitis، Bronchial asthma او تنفسي الرژی. همدارنګه د سربو تسمم د شپږ كلني څخه كم عمره ماشومانو كې د نيوروسايكوسوشيل انكشاف وروسته والي لكه دIQ كموالي، ښوونځي سره بي علاقه ګي او د سلوک ستونزي.
2. اجتماعي او اقتصادی اړخ social and Economic aspect:-

د حيوناتو او نباتاتو د ژوند د منځه وړلو، فلزاتو تخريب، تعميراتو خرابوالي او د طبيعى ښكلا د كموالي سبب كيږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:-

https://asarnews.org/article/249-1

https://wasiweb.com-2

3-پوهندوي محمد عارف رحماني(چاپيريالي او وظيفوي روغتيا)

sustainable development by IPS – Inter Press Service-4 and IFEJ – International Federation of Environmental Journalists, for the Alliance of Communicators for Sustainable Development

5 – لومړنی څیړنه د کابل د هوا په کیفیت باندی، د دوکتور عتیق صدیقی، د کانونو د وزارت مشاور

6-په نړی کی د هوا د ککړتیا په اړه د څیړنی راپور، د بلک سمیت انستیتیوت،ټایم او ای بی سی چاپیریال ټولنی له لوری

7- چاپيريال ساتنې ملي اداره NEPA

8- tolafghan ورځپاڼه د خان ولي کامران ليکنه

BBC farsi-9

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلف لنډه پېژاندنه:-

رنځپوه عرفان پټان کاموي د لعل محمد زوي او د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالي د شیلام رعتی کلي اوسیدونکي دي. کاموي صاحب په 1375هجري شمسي کال کې چې د 1996م کال سره سمون خوري د کوچنې اختر په شپه زیږېدلي دي. کاموي صاحب خپلې لومړنۍ زده کړې د کامې ولسوالي په مولوي محمد ابراهیم متوسط ښوونځې کې سرته رسولي دي، او ثانوي زده کړې یې بیا د مراد علی عالي لیسه کې سرته ورسولي، او په 1394 هجري شمسي کال کې تري په اعلی درجه فارغ شو. د همدغه کال د کانکور په ازموینه کې د ننګرهار طب پوهنځي ته بریالي شو. ښاغلي کاموي صاحب اوس هم د ننګرهار د طب پوهنځي د پنځم کال محصل دي.

محترم کاموي صاحب د هغه مینه په اساس چې د پښتو ژبې او پښتنو سره یې لري د خپل ځوانۍ له عمر څخه په لیکوالۍ او ژباړې پیل کړي وه. هېره مو نه وي چې کاموي صاحب د ژبژغورني غورځنګ فعال غړي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

زيات وخت لپاره ددغه غورځنګ د ننګرهار څانګې مسول هم وه.

د پټان نور ليکل شوي اثار عبارت دي له:

۱-علامه سيد حمال الدين افغان ـ ناچاپ

۲-اسلاميک انګليش ټو پښتو ډکشنري ــ ناچاپ

۳-اوپيډ درمل او د هغوي زيانونه ــ ناچاپ

۴-امريکايې رئيس جمهوران وپيژاني ــ ناچاپ

کاموي صاحب د کتابونو ترڅنګ ځينې مقالي هم ليکلي چې عبارت دي له:

۱-د افغانستان سوله کې د پاکستان رول ــ 2020م

۲-د افغانستان لويو ښارونو کې د هوا د ککړتيا عوامل او حل لاري ــ 2020م

د رنځپوه عرفان پټان کاموي د نورو برياوو په هيله

Whatsapp: 0782292067

Email: irfanp518@gmail.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library